

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA FILOZOFIJU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Arno Vinković

KONSTRUKCIJA POLITIČKOG IDENTITETA

Diplomski rad

Mentor: *prof. dr. sc.*, Raul Raunić

Komentor: *prof. dr. sc.*, Dragan Bagić

Zagreb, rujan 2013.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Pojam identiteta.....	3
1.2. Filozofski i sociološki pristup identitetu	6
2. Razine identiteta	8
2.1. Osobni identitet	8
2.2. Kolektivni identitet.....	12
2.3. Politički identitet	16
2.4. Politički identitet u okviru politike identiteta.....	19
3. Osnova političkog identiteta - Odnos pojedinca s Drugim.....	21
3.1. Problematika odnosa s Drugim	21
3.2. Realističko poimanje su-odnošenja.....	22
3.3. Idealističko poimanje su-odnošenja	24
4. Kriterij odgovornosti i izvor političke dužnosti	25
5. Sukob političkih identiteta.....	27
6. Opseg i doseg političkog identiteta	28
7. Politički identitet i liberalna demokracija.....	30
7.1. Vrijednosno utemeljenje liberalne demokracije.....	30
7.2. Izvor političke dužnosti u liberalnoj demokraciji	32
8. Zaključak	35
9. Literatura	36

Konstrukcija političkog identiteta

Sažetak

Tema rada obuhvaća koncepta političkog identiteta i problematiku njegovog specifičnog definiranja u području društveno-humanističkih znanosti. Koncept političkog identiteta se definira kao normativno i vrijednosno određena politička praksa. Konstrukcija političkog identiteta na prvoj razini zahtjeva osnovno razumijevanje političke antropologije tj. naravi ljudske prirode u odnosu s drugim ljudskim bićima, a za to je potrebna filozofska interpretacija odnosa čovjeka kao političkog entiteta unutar socijalne cjeline. Na temelju interpretacije odnosa pojedinac i društvo izvode se dvije struje mišljenja (realistička i idealistička). Iz njih možemo izvesti različite tipove društvenog djelovanja i odgovornosti. Zbog suprotstavljenih vrijednosti politički identiteti dolaze u sukob jer su obilježeni opsegom i dosegom na temelju kojeg određuju dobar život u zajednici.

Ključne riječi:

politički identitet, kolektivni identitet, politika identiteta, politika priznanja, liberalna demokracija

Construction of political identity

Abstract

The paper describes the concept of political identity and its specific definition in humanities and social sciences. The concept of political identity is defined as political practice derived from normative values. The construction of political identity on the first level requires the understanding of human essence in relationship with other human beings, and for that is necessary the philosophical background in understanding an individual as a human being participating in social realm. On the basis of that understanding we can deduce two traditions (realistic and idealistic). From them we can derive different types of social actions and responsibility. Due to the different values which they carry, political identities come into conflict. Political identities show elements of grasp and range that define the good way of living in the community.

Key words:

political identity, social identity, politics of identity, politics of recognition, liberal democracy

1. Uvod

Globalizacijski procesi u umreženom društvu su doveli do porasta broja interakcija na osobnoj, društvenoj i političkoj razini. Tehnološki razvoj kao jedan od elemenata u globalizacijskim procesima stvorio je nove i preobrazio stare komunikacijske kanale koji su intenzivirali i povećali broj interakcija između društveno-političkih aktera. Novi komunikacijski kanali su omogućili brži protok informacija, robe i ljudi. Ovisno iz koje se perspektive gleda, "vrli novi svijet" dvadeset i prvog stoljeća za neke aktere predstavlja vrhunac razvoja ljudskih sposobnosti i dostignuća, dok s druge strane vlada mišljenje da su navedena dostignuća i novi komunikacijski kanali doveli do propasti morala, vrijednosti i ljudskog dostojanstva. Ova druga strana koristi sve prednosti suvremenih tehnoloških dostignuća, ali smatra da ta sredstva nisu ostvarili svoju prvobitnu funkciju - omogućili mir, slobodu i blagostanje.

U svom umjetničkom radu nastojim kritičko pristupati pitanjima koja su dio političke sfere. Osim akademskoj pristupa proučavanju političkih procesa postoje i umjetnički pristupi proučavanja političkih tema i procesa. Umjetničke discipline (likovna umjesnost, književnost, kazalište, film) i masovni mediji imaju jednaku tradiciju postavljanja pitanja i pružanja odgovora na društvene i političke činjenice i procese. Za razliku od umjetničkih disciplina, društvene i humanističke znanosti na jednak način pokušavaju razumjeti političku stvarnost, ali koriste druga sredstva. Tko je u stanju pružati bolji uvid u stvarnost? Moramo priznati da i navedeni pristupi istraživanja jednako tako spadaju u određen društveno-politički kontekst na kojeg utječu. Takvi oblici istraživanja su u stanju oblikovati aktere i političku praksu, jer se često preklapaju u sadržaju. Politička praksa, osim što predstavlja predmet istraživanja znanosti i umjetnosti, predstavlja otvoren prostor društveno-političkim akterima za djelovanje. U ovom radu će se postaviti pitanje na koji način suvremeni politički subjekt konstruira svoj politički identitet. Zapadna društva su suočena s demokratskim deficitom i niskim stopama političke participacije, a kao posljedica toga je stvoren i "postpolitički" subjekt koji ne raspolaže dovoljnom razinom znanja o političkim institucijama, ekonomskim procesima i apatičan je prema pitanjima od javnog značaja i zajedničkog cilja. U kojem odnosu je ideja Aristotelovog *zoona politikona* i zajedničke dobrobiti u odnosu na današnjeg političkog čovjeka? Aristotel navodi kako je čovjek političko biće koje svoju suštinu ostvaruje jedino u zajednici na temelju razuma i osjećaja za dobro i zlo, pravdu i nepravdu. Koliko Aristotelova definicije korespondira sa stvarnošću?

Bilo bi jednostavno reći da je to stvar ukusa, ali stvarnost sa sobom nosi realne posljedice koje djeluju na sve aktere. Ideal političke i moralne filozofije jest da opiše i ostvari okruženje (zajednicu) unutar koje je pojedinac u stanju biti slobodan i dobro živjeti. Ova jednostavna formulacija je ispunjena praznim pojmovima koji su s jedne strane povezivali, dok s druge strane razarali i uništavali. Vječni mir, globalne etike ljudskog dostojanstva, slobode, pravednosti i jednakosti se nisu ostvarile, ali su u stanju pružati nadu onima koji su ih stvarali i tokom vremena su neki njihovi elementi postali sastavni dio političke prakse. Sfera političkog nikada neće biti u stanju isključiti svoju normativnu perspektivu, jer ona njoj daje sadržaj.

Liberalna demokracija se predstavljala kao ideal koji bi trebao ponuditi (mogućnost za) slobodu i jednakost. Pravna jednakost je u stanju izjednačiti pojedince u političkim pravima, dok se za to vrijeme pitanje socio-ekonomske pravednosti skriva u pozadini. Kompleksnost modernih društava onemogućuje jasno identificiranje izvora i povezanosti ekonomske, kulturne i političke moći. Sfera političkog nosi u sebi normativnu komponentu koju može ostvariti jedino ako ima na raspolaganju ekonomske i ljudske resurse, koji istoveremeno na nju povratno djeluju. Sfera političkog, najšire shvaćeno, objedinjuje kulturnu, ekonomsku i političku praksu jer je ona tumač i nositelj normativnih ciljeva koji vrijede za sve. Politički akteri stvaraju, tumače i provode određenu političku doktrinu. U filozofskoj tradiciji i političkoj teoriji postoji cijeli spektar različitih, suprotstavljenih, prijelaznih i kombiniranih političkih doktrina koje prikazuju i tumače sferu političkog. Cilj ovog rada jest definiranje političkog identiteta u okviru političke doktrine i njegova analiza iz perspektive liberalne demokracije.

Pojam političke doktrine u ovom kontekstu označava:

1. Skup ideja o prirodi su-odnošenja pojedinca s drugim pojedincima i društvenim akterima. To se odnosi na percepciju pojedinca o neposrednim akterima s kojima sudjeluje u političkoj sferi. Objedinjuje misli, stavove i osjećaje prema osnovnim vrijednostima, ciljevima i interesima pojedinca u odnosu na druge aktere u društveno-političkom kontekstu.

2. Tumačenje trenutnog oblika društveno-političke formacija (kulturnog, političkog i ekonomskog sustava) kao legitimnog i poželjnog ili osporavanje tih formacija alternativnim oblicima. Ako postoji potreba za stvaranjem novih ili promjena nekih praksi unutar postojećih tipova društveno-političkih formacija, akteri određuju mehanizme provođenja (reformski put ili nasilni obrat).
3. Treća razina političke doktrine sadrži normativnu komponentu kojim se razumije funkcioniranje idealnog tipa političkog poretka/jedinica (države, sustava država, anarhije, plemenskih zajednica, svjetske države, teokracije, monarhije...)

Sažetije rečeno, politički identitet je sazdan od političke doktrine koja mu daje perspektivu političkog života. Sastoji se od ideja i vrijednosti koji oblikuju praksu prema društveno-političkim. Pojedinačni politički akter ne sadrži jasna i razgovijetna znanja o svim navedenim elementima, ali se njegov pristup i djelovanje može iščitati iz njegove političke prakse. Politička praksa se manifestira u interakcijama unutar društveno-političkih formacija, a svaki takav oblik interakcije možemo smatrati političkim djelovanjem (od mikro do makrorazine). Obuhvat dosega političkog djelovanja ovisi o dosegu moći koja je akterima dostupna. U nastavku ćemo detaljnije analizirati pojam identiteta i njegove tri razine (osobnu, kolektivnu i političku).

1.1. Pojam identiteta

Identitet kao predmet znanstvene analize je plastičan i Bordieuovski rečeno otvoren pojam koji je karakterističan po svojoj višedimenzionalnosti, kompleksnosti, interpretativnosti i fleksibilnosti. On po sebi ne sadrži krutu strukturu, te je zbog toga svoje promjenjive naravi predmet manipulacija, služi kao sredstvo postizanja i opravdavanja određenih ciljeva. Identitet se može promatrati kao objedinjujući skup karakteristika koji su konstitutivni elementi aktera u društveno-političkim procesima, u tom slučaju ga čine zbir svih spoznajnih, afektivnih i ponašajnih komponenti koje čine jednu identitetsku cjelinu.

Osim toga, u postmodernističkoj perspektivi identitet se može promatrati kao zbir organsko povezanih komponenti koji tvori i multiidentetsku cjelinu. Identitet crpi gradivne elemente iz običajnosti, povijesti, znanosti, produktivnih i neproduktivnih institucija, kolektivnog pamćenja, osobnih fantazija, aparata moći, izvora informiranja i sl. Za identitet je karakterističan na prvi pogled svojevrsan paradoks.

Paradoks identiteta je uočljiv na primjerima u kojima s jedne strane naglašava sličnost s drugim entitetom (npr. "Ja sam liberal", "Svi mi smo Božja djeca"...), dok s druge strane identitet označava različitost u odnosu spram nekog drugog entiteta (npr. "Ti si primitivac"...). Identitet sadrži različite pristupe kojim povezuje osobni identitet s ostalim kolektivnim identitetima. Novovjekovna politička filozofija je opisala i objasnila rascjep između politike i društva, koji nije bio karakterističan za antičku političku misao i praksu. Rascjep između politike i društva je u renesansi stvorio pojedinca koji nije samodostatan i neovisan o društvu, ali je ponudio takvu sliku. Individualno-antropocentrična pozicija je omogućila bolje prodiranje u biološki i psihološki karakter pojedinca koji je po drugi put postao mjerilo svih stvari. Pojedinaac može egzistirati jedino u društvu, te između njih ne postoji (i nije moguć) ambivalentan odnos. Osim kategorije društva i države, u suvremenom političkom diskursu se koristi i pojam zajednice, koji je zadržao svoje antičko određenje, ali je promijenio značenje. Temelj svake zajednice se zasniva na normativnom određenju zajedničkog dobra, procedurama njegovog formuliranja i njegovoj legitimnosti. Novovjekovna politička misao je apstrahirala modernog političkog subjekta od njegovog fakticiteta i tako konstruirala moderno poimanje zajednice. Njegova politička sfera se poima u vezi sa zajednicom, unutar koje je apstrahiran na državljanina koji je jednak u pravima s ostalim državljanima, dok je s druge strane u društvenoj sferi primoran djelovati u različitim proizvodnim i kulturnim kontekstima. Politički identitet se nalazi na rubovima političke i društvene sfere, te iz toga proizlazi problematika tumačenja zajedničkog dobra, cilja i vrijednosti u političko zajednici.

Pojedinačni identitet povezuju procesi identifikacije i individuacije¹. Mehanizam identifikacije omogućuje smještanje pojedinca unutar određenih društveno raspoloživih kategorija. One pojedincu pružaju ontološki i epistemološki okvir djelovanja u društvenim procesima posredstvom društveno uvjetovanih komunikacijskim kanala. Paralelno s identifikacijom, odvija se proces individuacije unutar koje se pojedinac odvaja i ograničava, te ujedno povezuje različite društvene kategorije koje se međusobno isprepliću i priznaju od strane društvene okoline. Erikson navodi kako svjesni i nesvjesni procesi integracije omogućuju pojedincu da stvori svijest o vlastitom unutarnjem jedinstvu koje pokušava izmiriti između nagonski zahtjeva i društvenih očekivanja koja ostaju stabilna u određenom vremenskom kontinuitetu. Za potrebe ove analize identitet predstavlja društvenu konstrukciju, koja ne postoji kao percepcija pojedinačnih aktera, nego se konstituira unutar društveno-političkog okvira koji postavlja aktere u pozicije (pozicije moći) i na taj način djeluje na njihove percepcije, mogućnosti i djelotvornost.

Budući da društveno-politički okvir omogućuje akterima kanale za djelovanje, posljedice njihovih djelovanja imaju zbiljske društveno-političke posljedice. Postavljanje u identitetske pozicije predstavlja prvi korak svakog društvenog sukoba. U tom slučaju identifikacija same grupe i postavljanje u odnos s ostalim društveno-političkim akterima ovisi o poziciji (poziciji moći) grupe u sustavu međugrupnih odnosa. Pojam identiteta se često koristi u analogiji s pojmovimačnosti, osobe, sebstva i karaktera, zato ćemo zbog terminološke jasnoće u nastavku navesti ključne razlike.

---

¹Tap, Sciolla: citirano iz Kalanj, R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura, str. 35.

1.2. Filozofski i sociološki pristup identitetu

U društvenim i humanističkim znanostima postoje različite tradicije koje su proučavale identitet. Cerutti ih naziva sferama proučavanja (filozofska i društvenopsihološka)² i navodi da se u moralnoj filozofiji ideja identiteta preklapala s idejom subjekta u kojoj je identitet nositelj moralnog života i predstavlja jedinstvo bez razlika (svojstvo jednako sebi samom)³ što jest po sebi jedno. Društvenopsihološka sfera identiteta objašnjava na koji način se izgrađuje i razvija *kontinuiet jedinstva Ja u interakciji s poviješću i u odgovoru na smanjena očekivanja od uloge*.⁴ Ovaj identitet je sastavljen od mnogih parcijalnih identiteta, od onih koji su fizionomiski ili socijalnoekonomski određeni (boja kože, spol, rođen i odrastao na selu), preko identiteta proizašlih iz uloga i identiteta koji su nametnuti od strane drugih ili vlastitog odabira.

Društvene znanosti i filozofija su početkom dvadesetog stoljeća pokušali proniknuti u proces samorefleksije, njezine individualne i društveno uvjetovane zakonitosti. Umjesto identiteta koristio se izraz sebstvo koje se definira kao *skup karakteristika (ukusa, interesa, svojstava, pogrešaka, itd.), osobnih značajki (uključujući tjelesne karakteristike), uloga i vrijednosti itd., koje si osoba pridaje, ponekad pozitivno vrednuje i priznaje kao dio same sebe, u intimnom iskustvu postojanja i samopriznavanja usprkos promjenama*.⁵ Jednostavnije rečeno, identitet postavlja pitanje Tko sam ja?/ Tko smo mi?, u njemu se kao odgovori navode neke opće pozitivno usmjerene odrednice, kontekst nastanka i buduće perspektive.

Za društvene znanosti je pogodnije koristiti pojam identitet jer se može referirati i na pojedinačne i na kolektivne entitete, dok se pojam sebstvo zadržao u filozofskom pristupu, posebno u filozofskoj antropologiji i u Meadovoj metafizičkoj kritici poimanja samosvijesti.

---

²Cerutti, F.,ed. (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 30.

³Schelling, F.W.J (1985) *O bitstvu slobode*. Cekade : Zagreb, str. 79.-83.

⁴Cerutti, F.,ed. (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 31.

⁵ L'Ecuyer, Ruanoborbalan: citirano iz Kalanj, R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura, str. 34.

Za sebstvo je karakteristična refleksija prema dobru i vrijednostima koje su ustanovljene u brizi o vlastitoj sudbini. Takav pristup se ne može pozitivistički kvantificirati i svesti na dimenzije racionalnog interesa. Prema Tayloru su moralna ontologija i subjektivni identitet usko povezani zbog toga što je u temelj identiteta usađena koncepcija dobra koja omogućuje spoznajni okvir djelovanja i perspektive budućih djelovanja za aktere u društveno-političkim procesima.

U analizi subjektiviteta kod Paula Ricoeura postoje razlike između dva oprečna značenja identiteta: *identitet kao idem, što upućuje na kontinuitet istosti i na društvenu definiciju individuumu, i identiteta kao ipse, što upućuje na nepredvidljivu osobnu singularnost*.⁶ Semantički pristup identitetu kod Ricoeura je bitan za razumijevanje intencionalne dimenzije djelovanja u identitetskoj strukturi. Djelovanje nije samo rezultat uzročno-posljedične sila unutar kojih je akter uzrok vanjskog djelovanja, nego akter nastupa kao subjekt koji na osnovi svijesti o sebi prepisuje određeno djelovanje kao svoje. Na temelju toga proizlazi njegova odgovornost i autonomija. Svijest o sebi je posredovana kulturnim značenjima i biološko-afektivnoj strukturi pojedinca, zbog toga se pojavljuje kao društveni proizvod⁷. Ambivalentnost pojedinca s društvenim poretkom temelji se u potrebi uzajamnog priznanja. Proces socijalizacije je ključan za smještanje pojedinca u određeni društveni okvir, usmjeren na osiguranje identiteta temeljenog na sličnosti. Ono što kultura predstavlja za društva, za pojedince predstavlja identitet. Socijalno-fiziološki pristup identitetu omogućuje razumijevanje retrorefleksivnog odnosa svijesti pojedinca i moralnih izvora društvene i političke prakse, dok s druge strane sociologija, psihologija i politologija istražuju mehanizme političkog ponašanja u relacijama suprotstavljenih vrijednosti i značenja (odnos mi/oni)⁸.

---

⁶Ricoeur, P. (1990) *Soi-memecommeunautre*: citirano iz Kalanj, R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura, str. 113.

⁷ Kalanj, R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura, str. 115.

⁸Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb, str. 7.

Društvene i humanističke znanosti, čiji pristupi i metode su određene paradigmatima promatranja na predmete njihove analize, ne mogu izbjeći dodir s pitanjima o zajedničkom dobru i interesu. To je dakako ključna tema filozofije politike, ali i jedina mogućnost kritike političke zbiljnosti.⁹ Tumačenje izvorišta politike kao nastojanja oko zajedničkog dobra i interesa predstavlja centralnu poziciju analize političkog identiteta i osnovni temelj njegove konstrukcije. Politički prefiks nosi komponentnu univerzalnosti zajedničkog dobra i vrijednosti koja se odnose na aktere koje u njima su-djeluju.

2. Razine identiteta

2.1. Osobni identitet

Osobni identitet je nenadomjestiv zbog svoje uloge intelektualnog i moralnog kompasa, koji usmjerava djelovanje i čini ga dosljednim u različitim kontekstima. Osobni identitet pruža osobni integritet koji internaliziranjem normi olakšava interakcije. Giddens i Parekh navode kako je osobni identitet (osjećaj samog sebe) pojavio tek u moderno doba kao individualno postignuće.¹⁰ Kapitalno djelo o razvoju modernog identiteta čini knjiga Charlesa Taylora naslovljena *Izvori sebstva* u kojoj analizira moralne izvore identiteta vezane za koncept dobra koji je zanemaren od strane moralne filozofije i potisnut od strane naturalističkih i proceduralnih (utilitarističkih i liberalnih) pristupa moralu. Kontinuitet (vremenska dimenzija) i dosljednost (praktična dimenzija) uzete kao osnovne odrednice osobnog identiteta, čine ga dostupnim za daljnju analizu. Od svih društvenih znanosti primat u empirijskom istraživanju identiteta ima psihologija. Psihologijske sastavnice ličnosti obuhvaćaju vrijednosti, identitete, stavove i emocije. U većini psihologijskih teorija ličnosti na identitet se promatra kao rezultat spoznajnih, emocionalnih i ponašajnih komponenti. Teorije ličnosti u psihologiji nastoje odrediti strukturu, procese, razvoj i psihopatologije ličnosti.

---

⁹Puhovski, Ž. (1975) *Interes i zajednica*, Zagreb : Liber, str.18

¹⁰Parekh, B., (2008) *Nova politika identiteta : politička načela za međuvosni svijet*, Zagreb: Politička kultura, str. 15

Različite teorije koriste drugačije kategorije i koncepte u analizi, ali svakako vrijedi spomenuti neke od njih: Psihodinamička teorija ličnosti (osoba predstavlja energetske sustav vođen agresivnim i seksualnim instinktima karakterističnim za ljudsku prirodu koji dovode do ugođe, stavlja se naglasak i na nesvjesne procese), fenomenološka teorija (istražuje se fenomen subjektivnog iskustva, kontinuitet pojma o sebi unutar sustava percepcija i značenja koji čine organizirani skup – kao metode istraživanja se koriste Q tehnika sortiranja i semantički diferencijal), osobinski pristup ličnosti, biologijska osnova ličnosti (evolucijska teorija, biologija, fiziologija, genetika), bihevizizam, kognitivna teorija ličnosti, socijalno-kognitivna teorija ličnosti... Psihologija se ograđuje od pružanja vrijednosnih sudova vezanih o karakteristikama pojedinih tipova političkih identiteta. Konstitucija osobnog identiteta je određena društvenim okolnostima koje su u stanju pojedincu pružati orijentaciju¹¹, a ona je nužna za pružanje "ontološke sigurnosti" na čijem temelju se izgrađuju ostale razine identiteta. Osobni identitet percipira i tumači svoju poziciju u društvu unutar kojeg djeluje motiviran vrijednostima i načelima.

Osobni identitet predstavlja osnovnu razinu u konstrukciji političkog identiteta i zato ga je potrebno detaljnije analizirati unutar socijalizacijskih i odgojnih teorija, točnije debate *nature* vs. *nurture*. Do koje mjere se osobni identitet ustanovljava na temelju naslijeđenih karakteristika u društvenom okviru? Političke doktrine različito tumače odnos javnih fizionomija pojedinca (spola, rase, dobi) i njihovih društveno-političkih pozicija. Osnovna pretpostavka jest to da pojedinci na temelju svoje genotipske određenosti su obojeni društvenim vrijednostima i osobnim iskustvima koja utječu na njihovo ponašanje prema drugima i ponašanju drugih prema njima. Iz toga proizlazi pitanje do koje mjere su pojedinci rezultat društva (društveno determinirani) i iz čega proizlazi njihova posebnost (osobnost)?

---

¹¹ Taylor, C. (2011) *Izvori sebstva – Razvoj modernog identiteta*, Zagreb : Naklada Breza, str. 40.

Socijalizacija ustanovljuje osnovne norme ponašanja koja omogućuju predvidljivost u budućim društvenim interakcijama. Procesom socijalizacije se pojedinac smješta u društvo kao cjelinu, a politička socijalizacija smješta pojedinca u određenu političku kulturu (zaseban fenomen društvene strukture)¹². Politička socijalizacija gledana iz perspektive političke kulture navodi političku sferu kao izdvojenu od ostalih društvenih struktura. Odmah je jasno da je ta teza uzeta iz individualističke pozicije gledanja na formiranje osobnog identiteta. Individualistička i kolektivistička društva (njihovi različiti socijalizacijski pristupi) pridaju jednaku važnost odgojnim procesima u stvaranju temelja osobnog identiteta. Društvene norme, običaji, vrijednosti, čak i vrline koje se stječu socijalizacijom ne mogu biti osobne zato što svoju praksu (ponašanje) mogu ostvariti samo u interakciji, komunikaciji i reprodukciji, te ih zbog toga možemo smatrati društvenim činjenicama. Gdje se na tom tragu nalazi domena osobnog, ako navedene kategorije zahtijevaju društveno (pred)određen okvir? Na razini osobnog identiteta dolazi do sukobljavanja društvene prakse sa skupom internaliziranih vrijednosti i koncepcije dobrobiti. Ovdje se nalazi ključno mjesto na temelju kojeg pojedinac internalizira (u sebe konstituira) vrijednosti i norme koje nisu njegove. Internalizacija omogućuje stvaranje moralne osobnosti, bez koje nije moguće društveno i političko djelovanje. Društvene norme, vrijednosti i standardi se transformiraju u osobna uvjerenja, stavove i načine vrednovanja, koji nisu nametnuti od strane kakve vanjske prisile, nego se prepisuju osobnim motivima, željama i interesima. Proces internalizacije se odvija putem dva praktična mehanizma koji ovise o spoznajnim i ponašajnim fenomenima. To su: konformiranje/popuštanje i klarifikacija/suočavanje.

1. Konformiranje/popuštanje predstavlja svjesno prihvaćanje pravila ponašanja, normi i vrijednosti od strane društvenih autoriteta¹³ (obitelji, obrazovnih institucija, vjerskih skupina, skupine vršnjaka, liječnika, poslodavca...) zbog njihove bjelodanosti. Društveni autoriteti su u stanju pružiti pojedincu putokaz za snalaženje u određenom kontekstu. Društveni autoriteti dobivaju svoju legitimaciju pristankom pojedinca na sudjelovanje u njihovoj međusobnoj interakciji. Oni predstavljaju aktualnu društvenu i političku

---

¹²Vujčić, V. (1993) *Politička kultura i politička socijalizacija*, : Zagreb, Alinea, str. 18-21.

¹³odnosi se na ustanove, institucije i pojedince

zbilju, te je njihov modus operandi utemeljen na imperativu društvene prilagođenosti. Oni su najčešće prešutni i u njih se ne sumnja.

2. Klarifikacija/suočavanje se temelji na prvom pravilu Descartesove metode znanstvenog mišljenja koja navodi kako se ništa ne bi trebalo prihvatiti kao istinito ako to nije jasno i razgovijetno, točnije ako pojmovi u analizi nisu jasni i razgovijetni. U zbiru različitih društvenih autoriteta, svaki od njih koristi određenu terminologiju, koncepte i praksu koje ga legitimiraju i omogućuju njegov smisao. Osim konformiranja dominantnoj društveno-političkoj praksi, postoji spekulativna mogućnost internalizacije u suočavanju s društvenim čimbenicima (vrijednostima, normama i dobrobiti koje prenose). U ovom mehanizmu internalizacije dolazi do miješanja koncepata i pojmova koji ovise i o prethodnom iskustvu pojedinca koji na temelju toga formira svoju vrijednosnu orijentaciju koja postoji na deklarativnoj i/ili praktičnoj razini.

Internalizacija je ključan moment transformacije vrijednosti i normi (koje ne mogu biti individualne) u osobne motive koji formiraju daljnje djelovanje. U raspravi o *nature vs. nurture* trebamo sagledati sinergiju genotipskih, fenotipskih čimbenika, socijalnog konteksta, prethodnog iskustva pojedinca i njegovog sposobnosti suprotstavljanja (spekulativno i aktivističko) dominantnoj društvenoj praksi. Društveni okvir ima krutu strukturu koja nije tolerantna prema alternativnim oblicima društvenih praksi. Ako uzmemo u obzir povijesni kontekst možemo pratiti na koji način su određeni alternativni oblici razmišljanja i društvenih praksi (nastali iz suočavanja s dominantnim vrijednostima) postali standardni dio političke i društvene prakse. Za primjer možemo uzeti opće pravo glasa i jednakost pred zakonom, ravnopravnost muškaraca i žena, vjersku toleranciju, osmosatno radno vrijeme, javno financirano obrazovanje, zdravstvena zaštita, itd. Bitno je naglasiti da promjena društvene prakse zahtjeva stoljeća i desetljeća prilagodbe određenih normativnih vrijednosti u nove oblike društvene interakcije.

2.2. Kolektivni identitet

Cerutti daje jednostavnu definiciju grupnog identiteta unutar koje *on počiva u skupini elemenata koje prepoznajemo kao zajedničke svima nama i dostatne da bismo se držali zajedno, da bismo osjetili ono "mi"*.¹⁴ Prema toj definiciji, grupni identitet je uočljiv na razini lokalnog košarkaškog kluba, preko političkih stranaka i u Europskoj uniji. Za svaku grupu koja konstruira opće vrijednosti i ciljeve zajedničkog života potrebno je prepoznati i ustanoviti zajedničke (materijalne i idealne) ciljeve i grupnu solidarnost. Iako određeni tip društvenih formacija stvara određene tipove grupa, to ne znači nužno da će se razviti snažni identiteti. Skupštine dioničara, Klub ljubitelja kineske poezije dvanaestog stojeća, Klub dalmatinske kuhinje... i ostale grupacije takvog tipa nisu u stanju razviti jake grupne identitete, ali to nije ni njihova svrha. Kolektivni identiteti nisu jednaki po dubini. Čvrst društveni identitet se temelji na zajedničkim ciljevima ali također mora postojati percepcija u kojoj članovi kolektiva sudjeluju u zajedničkoj sudbini (Zweckverband¹⁵). Nije potrebno da svi članovi kolektiva na jednak način tumače neposredne opasnosti, jer unutar svake grupe postoji hijerarhija, a za članove je bitno da pružaju legitimitet hijerarhiji u tumačenju opasnosti i stvaranju budućih planova. Život je sam po sebi pluralan i svakodnevno pojedinci intenzivno sudjeluju u društvenim interakcijama zato Parekh predlaže naziv pluralni identitet jer je u stanju bolje opisati stvarnost. Kontekst unutar kojeg se odvija interakcija je relevantan i on nameće prikladno ponašanje. Kolektivni identiteti omogućuju pluralizam svjetonazora i širi pogled na svijet, ali to ne znači da iz toga ne proizlazi nasilje. Opasno je kad jedan identitet (skup identiteta) postane dominantan jer to dovodi do opsesije jednim identitetom, što dovodi do potiskivanja i marginalizacije ostalih identiteta koji nisu u skladu s njim.

---

¹⁴Cerutti, F. (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 24.

¹⁵Cerutti, F.,ed. (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 28.

Nasilje predstavlja katalizatora svijesti o kolektivnom identitetu, jer identitet postaje određen u smislu ne samo onog što on je ili nije, nego i protiv čega je. Politika kolektivnog identiteta predstavlja dvosjekli mač.¹⁶ Marginalizirane skupine dobivaju solidarnost i usmjerenje, koje ih osnažuje i daje moralu snagu koja može izazvati dominantnu kulturu na pluralizam, ali i na represiju marginaliziranih skupina. Kamen spoticaja u kolektivnim identitetima vidljiv je u problemu ispravnog definiranja identiteta grupe i određivanje autoriteta koji odabire kriterij definiranja. Problem je uočljiv zbog komunikacijske potrebe pojednostavljivanja identiteta. Rezultat tog procesa dovodi do esencijalizacije identiteta¹⁷ tj. nepriznavanja prijelaznih identiteta i drugačijih pogleda na identitet. Najviša razina kolektivnog identiteta je ljudski identitet. Ljudski identitet predstavlja najosnovniji i najopćenitiji oblik samoidentifikacije, ali za svakodnevnu političku praksu on ne igra odveć važnu ulogu. Društveni autoriteti se nalaze u ulozi socijalnih jedinica koje definiraju kolektivne identitete i reguliraju njihovu praksu (vrsta grupne pripadnosti – spol, dob, rasa, etnička pripadnost, zanimanje)¹⁸. Internaliziranjem grupne pripadnosti otvara se put međugrupnoj uspoređi temeljem kriterija koje vanjska grupa određuje.¹⁹

U američkoj socijalnoj psihologiji koristi se termin kulturni identitet, koji predstavlja superordiniranu kategoriju socijalnom identitetu. Socijalni identitet je također utemeljen na identifikaciju članova grupe po sličnim karakteristikama, dok se istovremeno ograđuje od članova drugih grupa. Kulturni identitet se pojavljuje kao *modalitet distinktivne kategorizacije u terminima "mi/oni"*²⁰. Zbog toga se kulturnom identitetu prepisuje esencijalistički okvir kojeg pojedinac ili grupa mora prihvatiti. Napetosti između esencijalističkih i antiesencijalističkih pristupa tumačenja identiteta odražavaju se u njihovom tumačenju uloge socijalizacije u kulturnoj sredini.

---

¹⁶Parekh, B., (2008) *Nova politika identiteta :politička načela za međuovisni svijet*, Zagreb: Politička kultura, str. 35

¹⁷Parekh, B., (2008) *Nova politika identiteta :politička načela za međuovisni svijet*, Zagreb: Politička kultura, str. 37

¹⁸Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb, str. 9.

¹⁹Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb, str. 46.-47.

²⁰Kalanj, R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura, str. 35.

Rasističke, eugeničke i socijalno darvinističke teorije naglašavaju važnost biološkog nasljeđa i dominantne kulturne tradicije zanemarujući ulogu koju društveni kontekst i socijalizacija posjeduju u tom procesu. S druge strane kulturalni i antiesenijalistički pristupi identitetu naglašavaju važnost socijalizacije u danom kulturnom kontekstu. Esenijalistički pristupi identitetu ustanovljuju interpretacije unutar kruto suprotstavljenih kategorija kojima se nerijetko prepisuje i biološka osnova (fiksni rodni identiteti, Slaveni, crnci...). Posljedice takvih mentaliteta mogu proizvesti diskriminaciju i stigmatizaciju određenih grupa ili manjina. Društvene znanosti su dužne odbaciti takve stavove jer identitet sagledavaju kao povijesno određenu socijalnu konstrukciju koju akteri društvenih procesa održavaju i nanovo putem društvene prakse kreiraju. Castells u svojoj analizi umreženog društva odvalja identitet od socioloških kategorija uloga i raspodjele uloga.²¹ Uloge (profesor, muškarac, vjernica, član kluba anarhista...) su definirane normama koje su strukturirale društvene institucije i organizacije. Naspram njih identiteti predstavljaju snažnije izvore smisla za same aktere zbog procesa samoizgrađivanja i individuacije.

Po Castellsu, identiteti organiziraju smisao, dok uloge organiziraju funkcije. Za identitet je karakteristična vezanost uz kategorije smisla (Castells) i dobra (Taylor). Iako identiteti u trenutku analize su izgrađeni, zapravo su vezani noramativnom i teleološkom perspektivom koju u sebi sadrže – ona proizlazi iz internalizacije vrijednosti i normi. Castells definira smisao društvenog identiteta kao *simboličku identifikaciju svrhe njegova/njezina djelovanja*.²² Pojedinci, društvene skupine i društva stvaraju smisao *prema društvenim određenjima i kulturnim nacrtima koji su ukorijenjeni u njihovoj društvenoj strukturi te okviru njihova vremena i prostora*.²³

---

²¹Castells, M. (2002) *Moć identiteta*. Zagreb: Golden Marketing: str. 17-18.

²²Ibid., str. 17.

²³Ibid., str. 17.

Na tom tragu, Castells navodi tri oblika i izvora izgradnje identiteta koji su označeni u određenom kontekstu moći. To su:

1. Legitimirajući identitet koji uvode dominantne društvene institucije kako bi proširile i racionalizirale svoju dominaciju u odnosu prema društvenim akterima. Legitimirajući identitet stvara civilno društvo unutar kojeg društveni akteri reproduciraju identitet koji racionalizira izvore strukturne dominacije.
2. Identitet otpora koji stvaraju oni subjekti koji se nalaze u položajima/uvjetima u kojima su obezvrijeđeni i/ili stigmatizirani logikom dominacije. Castells to sažima kao isključivanje onih koji isključuju od strane isključenih. Takav tip izgradnje identiteta dovodi do stvaranja komuna ili zajednica. Castells navodi kako je ovo najvažniji tip izgradnje identiteta u našem društvu.
3. Projektni identitet nastaje kad društveni akter, na temelju bilo kakvih, njima dostupnih kulturnih materijala grade novi identitet koji redefinira njihov položaj u društvu i, to čineći, traže preobrazbu sveukupne strukture. Projektni identitet se konstruirao iz civilnog društva te u umreženom društvu izrasta iz zajedničkog otpora.

Castells u svojoj analizi globalizacije sagledava na koji način različiti oblici fundamentalizama i nacionalizama reagiraju na fleksibilnost i dominaciju centara moći u umreženom društvu. Identitet koji u sebi sadrži smisao i vječne istine oblikuje se kao mehanizam otpora u informacijsko-racionalnom dobu. Legitimirajući identiteti slabe zbog gubitka moći i otvaraju put različitim identitetima otpora što dovodi do propasti zajedničkih identiteta. Novi društveni pokreti se fokusiraju na pojedinačne ciljeve, ne služe se (ili odbijaju) dominantne kanale moći, prinuđeni su se prikloniti tržišnim mehanizmima u sklopu svojih aktivnosti, te zbog toga gube na snazi kao politički relevantni akter. Za suvremenu politiku, kolektivni identiteti igraju važnu ulogu jer osim što mogu djelovati kao grupe za pritisak na unutarnjem političkom planu, u stanju su ostavirati i međunarodnu suradnju koja im daje dodatnu legitimaciju i izvore moći oko zajedničkih interesa (ljudska prava, okoliš, kulturne manjine). Iz kolektivnih identiteta proizlazi socijalna moć, a moment pretvorbe socijalne moći u političku moć je ključan za demokratske procese.

2.3. Politički identitet

Politički identitet predstavlja sintezu osobnog i kolektivnih identiteta koje pojedinac ostvaruje u praksi. *Politički identitet počiva na napetom i nestabilnom odnosu koji proizlazi između normativnog identiteta i onoga društvenopsihološkog*²⁴. Ako se politički identitet uzme u obzir kao deklarativna izjava, doći će do miješanja politički i kulturnih odrednica koje su povezane s vrijednosnim sudovima. Kulturna i politička posebnost se očituju i u jeziku, duhovnoj posebnosti (karakterističnim, često stereotipno gledanim mentalitetima), političkim institucijama i statutima²⁵. U slučajevima kad se netko definira kao Nijemac, Dalmatinka, Zagrepčanin, anarhist, Europljanin ili građanin svijeta dolazi do općeg kaosa miješanja naslijeđenih, rodničkih, kulturnih, političkih i društvenih identiteta. Budući da su danas pojedinci sudionici brojnih grupa, aktivnosti i migracija, dolazi i do sve većeg broja kombiniranih i miješanih identiteta. Sve te identifikacijske skupine (osobne, rodne, obiteljske, društvene, kulturne i političke) su usko vezane jedne uz drugu, povezane su iskustvom i osjećajima, što onemogućuje suvislu raspravu kako na privatnoj, tako i na akademskoj razini, jer takve polemike završavaju u shvaćanju nemogućnosti definiranja osnovnih pojmova i perpetuiranju začaranog kruga tumačenja i konstrukcije. Akteri različito obrađuju i tumače političku stvarnost, a iz toga mogu nastati nesporazumi i ljudske žrtve.²⁶

Po Ceruttiju politički identitet se sastoji od normativnih, povijesnih, jezično-komunikacijskih aspekata našeg zajedničkog života koji pružaju smisao udruživanju u političko društvo.²⁷ Političko društvo opstaje na temelju priznavanja zajedničkog minimuma konsenzusa. Cerutti to naziva *reductio ad unum*, što je vidljivo u etimologiji hrvatske riječi zajednice (kolektiv usmjeren za-jedno). Političko društvo u svojoj različitosti i pluralizmu mora sadržavati barem jedan element koji je u stajnu izjednačiti sve pojedince pomoću građanski načela koja jamče pravnu jednakost.

---

²⁴Cerutti, F., (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 36

²⁵ Kale, E. (1999) *Hrvatski kulturni i politički identitet*. Osijek-Zagreb-Split: Pan liber

²⁶Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb, str. 37.-60.

²⁷Cerutti, F., (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 37.-38.

Također, nacionalni identitet (koji može sadržavati kulturnu i/ili političku odrednicu) se može usporediti s pravnom jednakošću jer briše ekonomske i kulturne razlike. Zbog nemogućnosti definiranja političkog identiteta u njegovom teorijskom doseg, treba mu se pristupiti iz perspektive političke prakse. Suvremena politička komunikacija se temelji na političkom marketingu u kojem je evidentno da ne postoji korespondencija između misli, govora i djelovanja. Javnost najčešće karakterizira političke aktere kao trolične Januse, koji jedno misle, drugo govore, a treće rade. Zapadne demokracije su suočene s niskim stopama participacije zbog toga što postoje uvjeti za nesudjelovanje u aktivnom političkom životu. U uvodu je navedeno kako političke identiteti u sebi sadrže političku doktrinu. Navedeni slučajevi nekomplementarnosti misli, govora i djelovanja odnose se na nedostatak informacija u analizi političke prakse, što dovodi do krnjih načina spoznavanja političke zbilje²⁸. Politička psihologija istražuje modele obrade političke stvarnosti i navodi važnu ulogu motiva političkih aktera na njihovo ponašanje koje utječe na proces odlučivanja. Liberalna demokracija se zasniva na principima slobode i samointeresnog djelovanja građana. Zbog toga se, za multikulturna društva postavlja pitanje o mogućnosti ostvarivanja liberalne demokracije bez koncepcije vrijednosti pojedinih građana.²⁹ Vrijednosti se u liberalnoj demokraciji prevode kao interesi zbog razlike u sferi privatnog i javnog. Javna sfera mora ostati neutralna kako bi pomirila različite, često suprotstavljene vrijednosti i koncepcije dobrog života. Komunitaristička kritika liberalne demokracije i feministička teorija su poklonici mnogih elemenata koje omogućuje takav društveno-politički oblik (općeg prava glasa, slobode govora i tiska, pravne jednakosti...), ali navode kako su socijalno-ekonomske nejednakosti, diskriminacija i nasilje također politička pitanja koja zahtijevaju društvenu ili političku intervenciju.

---

²⁸ O različitim modelima obrade informacija - Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb, str. 37.-60.

²⁹ Vujčić, V. (2008) *Politika i kultura*, Zagreb: Politička kultura, str. 391.

Politički identitet je karakterističan za sve aktere u društvenoj praksi, od pojedinaca, društvenih pokreta i nositelja političke moći. Politički identitet jest osnovni uvjet političke moći – politiku možemo definirati kao sukob grupa moći³⁰. Preobrazba kolektivnog u politički identitet se nalazi u promjeni prirode interesa koje grupa moći zastupa. Neumann navodi na koji način bi politička teorija trebala prodobnije analizirati mehanizme transformacije društvene moći u političku moć. Političke stranke u demokraciji služe kao medij preobrazbe društvene moći u političku moć. Zadaća svake političke stranke jest da partikularne interese prikaže kao univerzalne, jer će na taj način ostvariti većinsku podršku birača. Stranke koje se natječu za političku podršku mogu se razlikovati u svjetonazorima, osnovnim vrijednostima koje zastupaju i biračima kojima čije interese stavljaju u prvi plan (radnici, poduzetnici, ekolozi...). Transformacija društvene moći na političku moć izdiže partikularne na univerzalne interese. Za liberalnu demokraciju je karakterističan naizgled nezavisan i nejasan odnos između privredne moći i političke moći, ali oni se međusobno isprepliću i ne možemo ih promatrati odvojeno, jer je *privreda isto tako instrument politike, kao što je politika oruđe privrede*.³¹ Politički identitet može biti ostvariv jedino u univerzalnim kategorijama i predstavlja skup različitih međusobno sukobljenih partikularnih interesa. Svaka grupa moći je nositelj i određene političke doktrine. To vrijedi za političke stranke, institucije, društvene pokrete, ali i za pojedince. Njihova mogućnost korištenja svoje pozicije moći ovisi o njihovoj sposobnosti uvjeravanja, korištenju materijalnih prednosti i sile. Gledano iz perspektive političke zajednice, ona mora sadržavati konsenzus o univerzalnim vrednotama između društvenih skupina (grupa moći) s različitim partikularnim interesima.

---

³⁰ Neumann, F. (1974) *Demokratska i autoritarna država*, Zagreb : Naprijed, str. 83.

³¹ Neumann, F. (1974) *Demokratska i autoritarna država*, Zagreb : Naprijed, str. 78.

2.4. Politički identitet u okviru politike identiteta

Politički identitet se očituje u okviru politike identiteta. Politika identiteta zahvaća i kulturno-tradicijske, rodne, običajne, religijske i socijalne identitetske relacije.³² Globalizacijski procesi preobražavaju mrežne identitete (obitelj, klan, mjesto i porijeklo) u kategorične (konfesija, profesija i državljanstvo). Identiteti više nisu određeni samo lokalnim i regionalnim obilježjima, nego su uključeni u širi transnacionalni milje. Politika identiteta se povezuje i sa politikom priznanja. Cilj takve politike jest definiranje odnosa između dominantnog političko-državnog identiteta u odnosu na manjinske identitete. Napetosti između dominantnog identiteta u odnosu na manjinski se mogu riješiti na tri načina³³: asimilacijom, koegzistencijom ili integracijom manjinske skupine. Asimilacije na političkom planu ne računa postojanje drugačijih tipova identiteta koji su različiti od građanskih prava definiranih zakonom i Ustavom. Primjeri takvog pristupa su vidljivi u francuskoj i latinoameričkoj tradiciji. U slučaju koegzistencije, članovi zajednice se nalaze u sporazumnom *apartheidu*³⁴ unutar kojeg ne postoji grupna interakcija, nego svaki grupni identitet teži upijanju cijelog identiteta svakog pojedinca (primjena u provinciji južnog Tirola). Za treći slučaj je karakteristična otvorenosti prema procesu uzajamnog učenja i suradnje. Integracija naglašava važnost manjinskih identiteta u njihovom kulturnom značenju i u načinu života, jer će takve politike omogućiti stvaranje većeg političkog identiteta koji će potisnuti kulturno-vrijednosne napetosti.

Kada marginalizirane skupine zahtijevaju jednako uvažavanje i tretiranje svojih identiteta, taj se zahtjev odnosi na polje gdje njihovi identiteti imaju različit tretman i nisu relevantni. Zahtjev za priznavanjem može se odnositi na niz stvari, npr. kulturno osjetljiva tumačenja i primjene zakona, antidiskriminatorne mjere, primjene javnih politika koje su grupno osjetljive, dodatni resursi i prava, zauzeće za zastupljenost u ustanovama, poticanje javnog poštovanja marginaliziranih identiteta, te priznavanje njihovog udjela u definiranju nacionalnog identiteta.

---

³²Kalanj, R., (2010) " Identitet i politika identiteta ", u: Budak, N. ; Katunarić, V. (ur.), *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo: Pravni fakultet, Zagreb, str. 127.

³³Cerutti, F., (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 49.

³⁴Cerutti, F., (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura, str. 50.

Neki zahtjevi žele promijeniti percepciju identiteta u društvu na čije se norme, vrijednosti i negativne predodžbe želi utjecati, no većina zahtjeva je ipak upućena državi zbog njezine izravne i neizravne mogućnosti utjecaja na javna stajališta i privatne organizacije, kao i zbog njezine središnje uloge u društvenom životu.

Međutim, politika priznavanja nailazi na oštre kritike, posebice od strane nacionalističkih, konzervativnih, radikalnih i liberalnih autora. Kritika radikala se odnosi na tumačenje koncepta pravde. Prema radikalima, država se ne bi trebala baviti nikakvom drugom raspodjelom, ako to nije raspodjela pravde, jer politika priznavanja države pokazuje koliko je država spremna na priznavanje i uvažavanje kulturnih identiteta nauštrb društvene jednakosti. S druge strane, politika priznavanja identiteta može biti stvar pravde, te se možemo upitati jesu li ta dva oblika politike nekompatibilni. Parekh navodi njihovu komplementarnost. Priznavanje identiteta se može gledati kao na način njegovanja raznolikosti, u vidu redistributivne pravde. Politika preraspodjele se koncentrira na neke oblike represije i neravnopravnosti, dok politika priznavanja identitetima daje kulturnu i moralnu dimenziju.

U prethodnom smo poglavlju naveli kako se unutar svake političke zajednice nalaze sukobljene grupe moći vođene partikularnim interesima. Problematika dolazi u slučaju kad određena društvena skupina zahtjeva da se njihove vrijednosti i interesi nametnu i onima za koje oni ne vrijede. Na primjeru *pro life* pokreta možemo vidjeti kako se vrijednosti određenih vjerskih grupa žele nametnuti i onim društvenim grupama za koje te vrijednosti ne nose nikakva značenja. Potresniji primjeri mogu biti vidljivi u situacijama građanskog rata, kad između grupa moći ne postoji zajednički konsenzus oko političkog okvira. Stabilan politički okvir omogućuje stvaranje političke zajednice koja dopušta suživot heterogenih grupa moći.

3. Osnova političkog identiteta - Odnos pojedinca s Drugim

3.1. Problematika odnosa s Drugim

Konstrukcija političkog identiteta na prvoj razini zahtjeva osnovno razumijevanje političke antropologije tj. naravi ljudske prirode u odnosu s drugim ljudskim bićima, a za to je potrebna filozofska interpretacija odnosa čovjeka kao političkog entiteta unutar društvene cjeline. Odnos između pojedinca i društva predstavlja jednu od osnovnih tema u sociologiji i socijalnoj filozofiji. U nastavku ćemo koristiti pojam Drugi kao pojam koji objedinjuje druge pojedince i društvene aktere. Već je navedeno kako oni nisu postavljeni u dihotomije, nego da se međusobno uvjetuju. Za konstituciju političkog identiteta potrebno je razumjeti kako određene perspektive predstavljaju odnos pojedinac-Drugi jer različitost pristupa dovodi do različitih političkih učinaka i društvenih posljedica. Različite političke ideologije, religije i ostali oblici društvene prakse nude ontološki i epistemološki okvir djelovanja pojedincima i način razumjevanja prirode odnosa pojedinac-Drugi. To je ključno za uspostavljanje političke zajednice. S jedne strane, svako društvo je stratificirano i unutar njega ne postoje homogene grupe. Djelovanje pojedinca s obzirom da druge pojedince i društvene skupine se temelji na percepciji naravi su-odnošenja u međusobnim interakcijama. Na temelju različitih pristupa promatranja prirode sukoba unutar teorije međunarodnih odnosa možemo povezati idealtipske modele tumačenja društvene prirode čovjeka povezane s tipom djelovanja koje iz toga proizlaze. U teoriji međunarodnih odnosa John Herz³⁵ navodi dva idealtipa koji nisu manihejski, nego predstavljaju pristupe i idealtipove mišljenja koji su polazište za daljnju analizu. Politički realizam i politički idealizam predstavljaju pristupe u političkoj teoriji i međunarodnim odnosima koji na različite načine tumače temelj ljudske prirode i motive djelovanja. Osnovno polazište u tumačenju čovjeka služi kao baza političkim doktrinama (političkim akterima koji ih provode) da legitimiraju postojeće društveno-političke formacije i na toj osnovi određuju kriterij socijalne odgovornosti u podjeli resursa i dosega moći države tj. političke zajednice (npr. idealni tipovi minimalne i socijalne države).

---

³⁵ Iz predgovora Damira Grubiše Waltz, K.N. (1998) *Čovjek, država i rat*, Zagreb : Barbat: str : XVI

Osnovni kriterij koji zastupa pristup političkog realizma je objektivnost ljudskih interesa, dok politički idealizam smatra da postoji univerzalni moral koji vrijedi za sve političke subjekte. Iz ova dva pristupa proizlaze različiti tipovi djelovanja i odgovornosti. U oba pristupa pojedinci su predstavljeni kao racionalni akteri, ali ovisno o njihovih početnim pozicijama postoji razlika u tipu njihovog djelovanja. Percepcija Drugog je ključna jer ga postavlja u poziciju stranca koji je zbog svojih karakteristika isključen ili postaje nositeljem nekih posebnih prava. To je posebno vidljivo u statusu nacionalnih manjina i imigrantskim politikama. Navedene percepcije su-odnošenja odgovaraju na pitanje naravi odnosa pojedinac-društvo.

Iz pristupa prema prirodi su-odnošenja pojedinac-Drugi izvest ćemo različite tipove djelovanja po Weberu³⁶. Weber hermeneutički definira društveno djelovanje kao *orijentir prema prošlom, sadašnjem ili u budućnosti očekivanom ponašanju drugih*³⁷. Ovime ćemo dokazati na koji je način određen tip djelovanja vezan za određeno poimanje su-odnošenja.

3.2. Realističko poimanje su-odnošenja

Unutar realističnog pristupa poimanja su-odnošenja možemo navesti neke filozofe i teoretičare u međunarodnim odnosima koji smatraju da je pojedinačni/nacionalni interes osnovni motiv kooperacije i uzrok političkih sukoba. Ovaj pristup razmišljanja je dominantan u teoriji međunarodnih odnosa, ekonomiji i pozitivističkoj paradigmi u društvenim znanostima, i ne postoji relevantan skup autora "idealista" koji bi mu se suprotstavili. Kao najstarija struja razmišljanja o ljudskoj prirodi i političkoj teoriji, realistički pristup je utemeljen na interesnom djelovanju spram drugih pojedinaca i društvenih aktera. Što što znači? Jednostavnije rečeno, osnovni motiv djelovanja pojedinca je sumjeren na samoodržanje i dobit koju može ostvariti od drugih. Osim što je takav oblik djelovanja karakterističan za njega, on predpostavlja da se drugi pojedinci na takav isti način odnose prema njemu.

---

³⁶ Iako ih Weber navodi četiri, u nastavku ćemo koristiti ciljno-racionalni i vrijednosno racionalni tip društvenog djelovanja

³⁷ Đurić, M. (1964) *Sociologija Maxa Webera*, Zagreb. Matica Hrvatska: str. 218.

Realistični pojedinac djeluje na ostvarenje interesa/koristi/zadovoljstva za sebe i vlastito samoodržanje, te pretpostavlja istu poziciju Drugih u odnosu na sebe. Izostavit ćemo detaljniju analizu pristupa pojedinih autora unutar ovog pristupa, ali svakako valja navesti neke od njih. To su: Tukidid, Augustin, Machiavelli, Hobbes, Descartes, Bacon, Bentham, Mill, Spykman, Morgenthau, Kissinger... Iz njihovih teorija možemo iščitati realistično poimanje su-odnošenja s Drugim koje dovodi do legitimacije dominantnih društveno-političkih institucija moći kao objektivnih činjenica. Također, u ovaj spektar možemo svrstati političke ideologije i njihove filozofske izvedenice. Prema Ravličeu kategorizaciji osam suvremenih političkih ideologija³⁸ u ovom slučaju vrijedi da bi liberalizam i utilitarizam kao njezinu filozofsku izvedenicu mogli svrstati pod realističko poimanje su-odnošenja. Ostale političke ideologije (konzervativizam, socijalizam, nacionalizam i fašizam)³⁹ u svom temelju ne pridaju toliku važnost pojedincu koliko vrijednostima, kulturi i zajednici, zato bi ih valjalo uvrstiti unutar idealističkog poimanja su-odnošenja. Metodološki individualizam kao *modus operandi* suprotstavlja racionalnog pojedinca naspram ostalih univerzalno egocentričnih aktera u sukob unutar kojeg se on sam treba zaštititi od neprijateljske ljudske prirode. Ovakav dominantno individualistički pristup podcjenjuje ulogu socijalizacije i društvenog konteksta unutar kojeg pojedinac stasa, jer se na tom primjeru povlači pitanje između pojedinačne i socijalne odgovornosti u političkim i ekonomskim pitanjima. Već smo naveli kako različite pristupi tumačenja prirode sukoba možemo povezati s dva tipa društvenog djelovanja. Realističnom pristupu odgovara ciljno-racionalni tip djelovanja koje je *orijentirano prema cilju, sredstvima i popratnim posljedicama i pri tome racionalno odmjerava odnos između sredstava i ciljeva i popratnih posljedica i najzad odnos između različitih mogućih ciljeva*.⁴⁰ Konstanta potreba racionalizacije, definiranja ciljeva, sredstava, pokušaj kvantifikacije i pretvaranja dobara u njihovu tržišnu vrijednost oblikuje i perspektive prema političkim odlukama, ponajprije u načelu tumačenja socijalnoj pravednosti.

---

³⁸Ravlić, S. (2003) Suvremena političke ideologije, Zagreb: Politička kultura

³⁹Feminizam i ekologizam ćemo izostaviti iz analize jer su to specifično određeni pokreti koji su orijentirani na usko političko područje a ne politiku u cjelini.

⁴⁰Đurić, M. (1964) *Sociologija Maxa Webera*, Zagreb. Matica Hrvatska: str. 222.

3.3. Idealističko poimanje su-odnošenja

Idealističko poimanje su-odnošenja se temelji na univerzalnom postojanju određenih moralnih ili vrijednosnih kategorija koje otvaraju prostor djelovanju prema specifičnoj političkoj deontologiji. Od osnovnih nosećih kategorija u idealističkom poimanju su-odnošenja baza je utemeljena u određenoj ideji morala i dužnosti. Ideje ljudskog dostojanstva, socijalne pravednosti, tradicionalnih, nacionalnih ili ostalih kulturnih ili religijskih vrijednosti predstavljaju neke od osnovnih vrijednosti na temelju kojih se može manifestirati idealističko poimanje su-odnošenja. Racionalističko poimanje su-odnošenja teži samoodržanju specifičnog pojedinca ili institucije, dok u idealističkom poimanju su-odnošenja postoji ideal ili skupovi vrijednosti koja bi trebali biti očuvani neovisno o pojedincima. Idealističko poimanje su-odnošenja legitimira postojanje normativnih principa i apsolutnih vrijednosti kao objektivnih činjenica.

U ovom slučaju, društveno-politička struktura socijalizira pojedince prema moralnim principima, a zato mu je potreban iznimno jak centar moći koji će biti u stanju regulirati socijalnu praksu. U filozofskoj i teorijskoj literaturi većina autora koji spadaju pod ovakav tip tradicije smatraju se idealistima (u negativom značenju), utopistima ili marginalcima. Budući da takvi pristupi nude alternativu dominantnim političko-ekonomskim oblicima moći, a u pokušajima njihove praktične manifestacije nailazi se na probleme interpretacije i pronalaženja kritične mase koja bi dosljedno i bez upotrebe nasilja napravila taj "revolucionarni" korak. Po idealiste možemo svrstati: Platona, Moreaua, Rousseaua, Kanta, socijaliste-utopiste (Saint-Simon, Fourier, Owen), Marxa, rasističke i nacionalističke ideologe... Većina ovih autora od 19. stoljeća je usmjerena ka tome da ponudi alternativu društveno-ekonomskom sustavu kapitalizma i imperijalizma. Društveno-političke institucije u jednakoj mjeri kao i pojedinci mogu sadržavati druge vrijednosti osim npr. načela profita i efikasnosti karakteristično za ciljno-racionalni tip djelovanja. Iz toga možemo izvesti zaključak da iz idealističkog poimanja su-odnošenja proizlazi vrijednosno-racionalni tip djelovanja.

Weber navodi kako se *vrijednosno racionalno djelovanje odvija kad netko djeluje na osnovi svjesne vjere u apsolutnu vrijednost jednog oblika ponašanja, bilo da je ono etičko, estetsko, religiozno ili kakvo drugo, i to samo radi njega, bez obzira na uspjeh*⁴¹. I realitičko i idealističko poimanje su-odnošenja kao idealtipovi služe za određivanje osnovnog tipa djelovanja koji iz njih proizlazi. Na temelju toga, možemo utvrditi na koji način tumačiti izvore odgovornosti u društvenoj praksi, njihove političke posljedice i izvore političke dužnosti.

4. Kriterij odgovornosti i izvor političke dužnosti

Osim što idealtipovima u poimanju su-odnošenja možemo prepisati specifične tipove djelovanja, možemo im također prepisati i tipove odgovornosti koje iz njih proizlaze. Weber u svom djelu *Politika kao poziv*, se obraća profesionalnim političarima za koje smatra da bi u sebi trebali sadržavati strast, odgovornost i mjeru. Osim za njih, navedene kategorije se mogu primijeniti na svakog političkog subjekta. Weber razlikuje etiku odgovornosti i etiku uvjerenja koje definira kao dvije različite, nerješivo suprotstavljene maksime.⁴² Etika odgovornosti bira najprikladnija sredstva za postizanje cilja, dok etika uvjerenja jest etika koja ne bira za posljedice, ona se temelji na osjećaju dužnosti. Svaki tip društvenog djelovanja nosi u sebi etičku i političku komponentu, zato je potrebno povezati tipove društvenog djelovanja s tipovima odgovornosti koji iz njih proizlaze. Za ciljno-racionalni tip djelovanja je karakteristična etika odgovornosti, dok za vrijednosno-racionalni tip djelovanja vrijedi etika uvjerenja. Posljedice takvih pristupa su vidljive u problemima interpretacije društvenih problema kao rezultata individualne ili kolektivne odgovornosti. Ovisno o pristupu tumačenju su-odnošenja između pojedinca i Drugih (osnovna političkog identiteta) možemo izvesti nositelje odgovornosti.

---

⁴¹Đurić, M. (1964) *Sociologija Maxa Webera*, Zagreb. Matica Hrvatska: str. 221.

⁴²Weber, M. (2006) *Politika kao poziv*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk: str. 68.

Nacionalizam i neoliberalizam predstavljaju socijaldarvinističke ideologije koje se razlikuju po ekonomskoj i nacionalnoj isključivosti.⁴³ Za njih vrijedi perspektiva globalnog protoka stvari u nacionalno određenim zajednicama ljudi.⁴⁴ Oba navedena oblika na svoj specifičan način daju primat drugačijoj vrijednosti, to utemeljenje smatraju opravdanim i na tom tragu djeluju prema vrijednosnoj osnovi u praksi. Politički identitet se stječe procesom političke socijalizacije, a svaki politički odgoj ujedno predstavlja i moralni odgoj. Gdje se onda povlači granica između individualne ili socijalne odgovornosti? Jedna strana kaže kako su pojedinci sami odgovorni za svoju sudbinu i da pojedinačni interesi mogu efikasnije i profitabilnije upravljati javnim dobrima. Zbog takvih se tumačenja identiteti politiziraju i koriste od strane aktera moći. Ako politički akteri ne sadrži definiran politički identitet u njegovim moralnim izvorima, dolazi do deficita političkog identiteta koji dovodi do problema u procesu donošenja odluka.

Politička dužnost (od strane nositelja političkih pozicija moći i samih građana) je vezana uz političku odgovornost. Politička dužnost izvire iz sfere političke odgovornosti koja se oslanja na percepciju su-odnošenja. Već prije spomenuti idealtipovi su-odnošenja određuju granicu političkog – dosega zajednice. Za analizu suvremenog političkog subjekta potrebno je odrediti što za njega predstavlja političko pitanje. Odgovor se može jednostavno formulirati da je doseg političkog ostao u sferi specifičnih grupnih interesa. Seljaci, studenti, umirovljenici, poduzetnici i radnici unutar sebe ne postoje kao homogene skupine, ali postoje kao udruženja (komore, sindikati, savezi, udruge...) koja zastupaju njihove interese na društvenom i političkom planu. Između takvih asocijacija ne postoji međusobna podrška na političkom planu. Na seljačkim prosvjedima su prisutni samo seljaci, na studentskim samo studenti, na prosvjedima protiv ćirilice su prisutni "Hrvati" ... takav vid suočavanja s političkim pitanjima oslikava demokratsku političku deontologiju, unutar koje se politička pitanja svode na vrijednosti ili interese specifičnih društvenih skupina. Kompleksnost modernih društava onemogućuje sudjelovanje svih društvenih skupina i pojedinaca u političkim pitanjima – to je evidentno, zato i postoji sustav predstavništva.

---

⁴³Katunarić, V. (2003) *Sporna zajednica – novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: str. 42.

⁴⁴Ibid, str. 53.

Posljedica takvog pristupa odstupa od razumijevanja politike kao nastojanja oko zajedničkog dobra. Predstavljaju li poljoprivredne i obrazovne politike pitanja vezana uz zajedničko dobro? S tim se možemo svi složiti, ali uključene skupine ne prepoznaju interese drugih društvenih skupina kao svoje – ovdje nastaje rođenje tragedije zajedničkog dobra. Izvor tragedije se krije u sve većoj nesposobnosti pojedinca da djeluje kao društveno, odnosno političko biće – zbog kompleksnosti sustava i vlastitih ograničenja. Racionalni pojedinac nije sposoban kalkulirati sve svoje ishode djelovanja. Teoretičari racionalnog izbora nailaze na velike probleme u tumačenju racionalnosti pojedinca zbog utjecaja psiholoških i socijalnih kategorija. Pojedinci u društvenim interakcijama nemaju iste preferencije, karakterizira ih nedostatak informacija i nemogućnost beskonačne kalkulacije. Društvena odgovornost građana se ne dovodi u pitanje – zato što je nema. Interesne skupine su osuđene se boriti za vlastite interese i ne vide dužnost zastupanja interesa drugih skupina na političkom planu.

5. Sukob političkih identiteta

Za teorijsku analizu potrebno je promotriti pitanje antagonizma između različitih oblika političkih identiteta. Osim pogleda da je politički identitet utemeljen na zajedničkim ciljevima i vrijednostima, zbog svoje neodređenosti može se kontrastirati u odnosu na njemu suprotstavljeni politički identitet i prema tome zahtijeva jasnu svijest o neprijatelju.⁴⁵ Schmitt navodi kako se odnos prijatelj i neprijatelj treba shvatiti u konkretnom, egzistencijalnom smislu, a ne kao metafore ili simbole.⁴⁶ Pojam neprijatelja u ovom slučaju je odrednica za skup suprotstavljenih ciljeva oko resursa ili pozicija moći. Conesa u svojoj knjizi *Proizvodnja neprijatelja ili kako ubijati mirne savjesti* navodi mehanizme konstrukcije Drugog koji su prisutni u vanjskoj politici Sjedinjenih Američkih Država za vrijeme Georgea Busha. U tom slučaju legitimiranje političkog identiteta se efikasnije uspostavlja ako s druge strane postoji direktan (konstruirani ili realni) neprijatelj. Analiza postojanja stvarnih ili izmišljenih političkih neprijatelja je stvar interpretacije političkih centara moći, ali mehanizam rješavanja sukoba nije. Političko ponašanje se podrazumijeva u odnosu mi i oni.⁴⁷

---

⁴⁵Parekh, B., (2008) *Nova politika identiteta :politička načela za međuvisni svijet*, Zagreb: Politička kultura, str. 37

⁴⁶Schmitt, C. (2007) *Politički spisi*, Zagreb: Politička kultura, str. 72.

⁴⁷Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb, str. 7.

Ovisno o poziciji koju određena grupa nosi u konstelaciji moći ovisi autoritet grupe da sebe definira u odnosu s drugima. U djelu *Identitet i predodžba* Bordieu navodi kako *samo oni koji raspolaže legitimnim autoritetom, autoritetom proizašlim iz moći, mogu nametnuti vlastite definicije o sebi i o drugima. Sklop identitetskih definicija funkcionira kao sustav klasiranja koji ustanovljuje odgovarajuće pozicije svake grupe. Legitimni autoritet ima simboličku moć kojom dokazuje utemeljenost svojih kategorija predočavanja društvene zbilje i svojih načela podjele društvenog svijeta pa, prema tome, i oblikovanja i rastvaranja društvenih grupa*⁴⁸. Identiteti dominantnih grupa reprezentiraju putem kanala moći dominantnu kulturnu hegemoniju. Između nacionalnih i nadnacionalnih pokreta vlada simbioza, budući da im je potreban drugi kao baza vlastite legitimacije. Katunarić navodi kako je svaka nacija nije homogeno, nego stratificirano i različitim interesima rascjepljeno društvo.⁴⁹ Nacionalno jedinstvo se očituje u sukobu s onima izvan tog kruga.

Antagonizam političkih identiteta se očituje kao i obrambeni mehanizam od unutarnjih nestabilnosti. Socijalna facilitacija i inhibicija također predstavljaju elemente koji potiču ili otežavaju aktivnosti vezane za političku praksu. Konformističko priklanjanje političkom identitetu je u stanju pojedinca lišiti njegove individualne odgovornosti ili mu pružiti smisao.

6. Opseg i doseg političkog identiteta

Na temelju definicije političkog identiteta (normativno i vrijednosno usmjerene društvene prakse) izvodimo ideal-tipski teorijski model koji obuhvaća politički identitet u opsegu i dosegu. Prema opsegu, za politički identitet postoji skup vrijednosti i normi na temelju koje se zasniva politička praksa. Ti skupovi vrijednosti i normi su sadržani u političkim ideologijama koje nude tumačenje i perspektivu političkog života. Njihovi temelji su zasnivani na interpretaciji osnovnih elemenata koji ih čine.

---

⁴⁸Bourdieu, P.(1980) *L'identite et larepresentation* str. 63.-72.: citirani prijevod iz , R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura, str. 54.

⁴⁹ Katunarić, V. (2003) *Sporna zajednica – novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: str. 14.

Politički identitet po opsegu sačinjavaju individualna sloboda i pravo vlasništva (liberalizam); tradicija, autoritet i poredak (konzervativizam); religija (teokratske ideologije); socijalna jednakost i društveno vlasništvo (socijalizam); nacija, nacionalni identitet, kultura, rasa, etničke skupine (različiti oblici nacionalizma⁵⁰). Navedene skupove osnovnih vrijednosti zahtijevaju detaljniju analizu i tumačenje zato ih se ne treba doslovno uzeti u obzir. Cilj je bio da se dokaže kako se politički identiteti, zbog svoje normativnosti i vrijednosnog utemeljenja koncepcije dobrog života, međusobno razlikuju u odnosu na njihov opseg (tipu i sadržaju osnovnih elemenata).

Prema dosegu politički identitete možemo kategorizirati prema njihovom teritorijalnom obuhvatu. Teritorijalnost označava fizički prostor odvijanja legitimne političke prakse. Opseg i doseg političkog identiteta konstituira zajednicu – poprište političkih procesa i temeljni uvjeta pojedinačne egzistencije. Zbog toga što se norme i vrijednosti razlikuju u poimanju granica privatne i javne sfere, dopuštanju drugačijih oblika socijalnih praksi i različitim interpretacijama pripadnika drugih skupina, politički identiteti prema dosegu (teritorijalnosti) obuhvaćaju lokalnu, regionalnu i svjetsku razinu.⁵¹

Politički identiteti uključuju ili isključuju potrebu ekspanzije i rasta. Neoliberalizam kao politički identitet izvozi liberalnu demokraciju i tržišni oblik gospodarstva; socijalistički teoretičari vjeruju da ukidanje privatnog vlasništva će dovesti do svjetske revolucije; panislamizam teži ujedinjenju muslimanskih naroda i država pod znamenjem islama; baskijski separatisti žele odcjepljenje od Španjolske...Kulture i nacije nisu homogene, njihove političke prakse su različite, ali političke elite nose ideološku homogenost (oni su nositelji dominantne političke doktrine). Gellner predviđa da će nacionalizam kao politika elite koja definira i opravdava svoje postupke u ime nacionalnog interesa, prestati biti glavni oblik politike, te će ga zamijeniti višestruki društveni identiteti koji će političku atmosferu učiniti tolerantnijom.

---

⁵⁰ za nacionalizam je karakteristično da je određenu teritorijalnu ili kolektivnu jedinicu – na osnovi različitog kulturnog obilježavanja ili tumačenja njezine prošlosti i povijesne sudbine u stanju izdvojiti iz nadnacionalnog sustava. Nacionalni partikularizam se suprotstavlja demokratskom univerzalizmu. Postoji razlika između kulturno osnovanih i raso osnovanih nacionalizama a ona se očituje u tome što je kulturno osnovani nacionalizam determiniran kulturnim oznakama, a raso osnovani nacionalizmi na biološkim.

⁵¹Primjeri dosega: lokalni pokreti (nacionalizmi), nadnacionalni pokreti (EU, socijalizam/liberalni kapitalizam, imperijalizam, boljševizam, panislamizam).

Opseg i doseg političkog identiteta (doktrine) nam omogućuju sagledavanje političke prakse u njenoj dalekosežnosti i sveobuhvatnosti. Na temelju toga možemo istražiti na kojim se sve identitetskim razinama političke doktrine međusobno sukobljavaju.

7. Politički identitet i liberalna demokracija

U nastavku ćemo analizirati liberalnu demokraciju kao političku doktrinu koja sadrži realističan pristup su-odnošenja iz kojih izvodi osnovne vrijednosti. Na temelju te analize argumentirat ćemo izvor političke dužnosti u liberalnoj demokraciji i sagledati u kojoj mjeri je on sukladan s konceptom politike kao težnje oko zajedničkog dobra i vrijednosti.

7.1. Vrijednosno utemeljenje liberalne demokracije

Na temelju prethodno analiziranog teorijskog okvira, izvodimo analizu liberalne demokracije u okviru društveno-političkog poretka tj. političke doktrine. Liberalnu demokraciju treba razložiti na njezine tri osnovne komponente, a to su demokratska procedura, konstitutivni liberalizam i kulturu manjina. Demokratska procedura se odnosi na biračko pravo svakog građanina da može birati i biti izabran za određenu političku funkciju u skladu s izbornim zakonom koji je pravno reguliran. Demokratski element se odnosi na proceduru biranja vlade, dok se konstitutivni liberalizam odnosi na ciljeve vlade⁵² - normativne vrijednosti koje zastupa. Temelj konstitutivnog liberalizma se nalazi u vladavini prava i težištu na individualnoj slobodi koja omogućuje politički poredak koji će zaštititi autonomiju i dostojanstvo pojedinca od izvora prinude (države, društva i religije). Liberalna demokracija kao društveno politički poredak omogućuje i dopušta koegzistenciju kulturno heterogenih društvenih skupina – kulturu manjina. Problemi se javljaju u kulturnim susretima i napetostima između kulturnih skupina (njihovim vrijednostima i mogućnostima ostvarivanja zajedničke dobrobiti). Liberalna demokracija kao politička doktrina u sebi sadrži osnovna načela koja omogućuju vladavinu prava i zaštitu osobnih sloboda, ali ti skupovi vrijednosti izvođe svoju političku teoriju iz liberalne tradicije.

---

⁵²Zakaria, F. (2012) *Budućnost slobode – liberalna demokracija u zemlji i inozemstvu*, Zagreb : Fraktura, str. 17.

Iako Hobbesa ne možemo smatrati liberalom iz prethodno navedene osnovne postavke liberalizma koji se odnosi na ograničavanju političke vlasti i autonomiji pojedinca⁵³, njegov apsolutni individualizam je dao osnovu liberalnog poimanja političkog subjekta. Kanadski politički ekonomist C. B. Macpherson u istraživanju moralnih izvora liberalne demokracije iz političke teorije sedamnaestoga stoljeća od Hobbesa do Lockeja zaključuje da je njezina osnovna pretpostavka posjednički individualizam. Liberalna demokracija zahtjeva liberalno društvo na čijem tržištu nastupaju liberalni pojedinci. Ključna sfera djelovanja za pojedince u liberalnoj doktrini jest samoregulirajuće tržište na koje pojedinci ulaze kao slobodni i isključivi vlasnici koji ostvaruju svoje interese. Macphersonova teorija navodi osnovne pretpostavke posjedničkog individualizma koje su odgovarale stvarnosti tržišnog društva sedamnaestoga stoljeća, dok se problem otkriva u tome da moderne liberalno-demokratske teorije pokušavaju biti važeće i bez njih, a i tržišni uvjeti su se u potpunosti promijenili. Bitna korak za razumijevanje liberalne demokracije kao doktrine jest u izvođenju političke dužnosti, koja je nužan uvjet svake političke doktrine. Teorija posjedničkog individualizma se može sumirati u sedam sljedećih tvrdnji:⁵⁴

1. Čovjeka čini ljudskim sloboda od ovisnosti od drugih.
2. Sloboda od ovisnosti od o drugima znači slobodu od bilo kojih odnosa s drugima, osim onih odnosa u koje pojedinac ulazi dobrovoljno, prema vlastitim interesima.
3. Pojedinac je suštinski vlasnik vlastite osobe i sposobnosti, i za to društvu ne duguje ništa.
4. Iako pojedinac ne može otuđiti čitavo svoje vlasništvo nad vlastitom osobom, može otuđiti svoju sposobnost za rad.
5. Ljudsko društvo se sastoji od niza tržišnih odnosa. To slijedi iz već izrečenih pretpostavki. Budući da je čovjek čovječan samo ako je slobodan, a slobodan samo ako je vlasnik samoga sebe, ljudsko društvo može biti samo niz odnosa među pojedinačnim vlasnicima, tj. niz tržišnih odnosa.
6. Budući da je sloboda od volje drugih to što se čovjeka čini čovječnim, sloboda svakog pojedinca može se s pravom ograničiti samo takvim obavezama i pravilima koja su potrebna da osiguraju istu slobodu za druge.

---

⁵³Raunić, R. (2005) *Pretpostavke liberalnog razumijevanja čovjeka*, Zagreb : Hrvatsko filozofsko društvo, str. 174.

⁵⁴Macpherson, C.B. (1981) *Politička teorija posjedničkog individualizma*, Zagreb : Naklada CDD, str. 229-230.

7. Političko društvo je ljudska tvorevina za zaštitu vlasništva pojedinca nad vlastitom osobom i dobrima i (stoga) za održavanje uređenih odnosa razmjene među pojedincima koji se smatraju vlasnicima sebe samih.

Iz navedenih tvrdnji možemo zaključiti kako je osnovna pretpostavka odnosa s drugim pojedincima i društvenim akterima percepcija realističnog su-odnošenja. Ta pozicija omogućuje ciljno-racionalni tip djelovanja iz kojeg proizlazi etika odgovornosti. Ovakav tip percepcije je usađen u tržišne i društvene odnose koji na prvi plan stavljaju načela koristi, efikasnosti i poriva za moći. Pojedinaac-vlasnik djeluje u kompetitivnom okruženju s drugim akterima vođen motivima i interesima koji mogu biti samo njegovi, te se priklanja zajedničkim dobrima i vrijednostima samo ako od njih ima neku korist ili zadovoljstvo. Jedina politička potreba takvog pojedinca se nalazi u zaštiti vlasništva nad vlastitom osobnošću i dobrima od drugih koji mu to nastoje otuđiti jer su svi ostali (kao i on sam) vođeni porivom za moć. Ovakav pristup predstavlja negaciju čovjeka kao političkog bića, koji je zatočen u svojoj privatnoj sferi i ne posjeduje odgovornost prema onima od kojih nema korist ili interes. Liberalna demokracija predstavlja vladavinu utemeljenu na pravu, a naslijeđene pravne koncepcije su izražene negativno.⁵⁵ Posebnost formulacije prava kroz ograničavanje djelovanja omogućuje građaninu minimum zaštite. Apstraktni zakoni ne otkrivaju same izvore moći. *Ustav daje samo okvire za izvršavanje političke vlasti, no ne kaže ništa o tomu tko njome raspolaže i o njezinim realnim funkcijama.*⁵⁶ Ista pozicija vrijedi i za predmet i socijalne funkcije vlasništva u pravnom okviru. Problemi suvremenog shvaćanja liberalne demokracije se sastoje u pitanjima o pronalaženju adekvatnih sredstava preraspodijele bogatstva koje su vidljivi u neoliberalnim i komunitarističkim teorijama, dok je pitanje o cilju i svrsi političke zajednice nestalo iz političkog diskursa.

7.2. Izvor političke dužnosti u liberalnoj demokraciji

---

⁵⁵ Neumann, F. (1974) *Demokratska i autoritarna država*, Zagreb : Naprijed, str. 82.

⁵⁶ Ibid., str. 82.

Liberalna demokracije su suočene s demokratskim deficitom od strane političkih predstavnika i samih građana. Politički predstavnici nisu u stanju ostvariti obećanja koja postavljaju u izbornim programima, a građani odustaju od politike jer je postala kompleksna i u njoj ne nalaze smisao. Politička alijenacija označava indiferentnost prema političkoj praksi (pitanjima od zajedničkog interesa i njihovim mehanizmima provedbe) i na njenom temelju se ruši legitimnost demokratskih institucija i ideja participativne demokracije. Koriijen otpora prema političkim akterima i procesima izvire iz demokratskog deficita zbog nedostatka političke perspektive, konsenzusa oko zajedničkih dobara, ciljeva i vrijednosti – osnovnih principa svake zajednice. Bitno je ustanoviti korespondira li doktrina liberalne demokracije s konceptom političke zajednice kao težnje oko zajedničkog dobra i vrijednosti. Konstitutivni liberalizam liberalne demokracije nosi u sebi drugačije poimanje političkog. Političko se odvaja od zajednice i ustanovljuje se kao minimalna zaštita autonomije pojedinca i njegovog vlasništva. Budući da se ekonomski odnosi prebacuju na slobodno i samoregulirajuće tržište, nositelji političke moći su izgubili kontrolu nad izvorima privredne moći. Pitanja od zajedničkog interesa zahtijevaju simbiozu političke i ekonomske moći u provedbi zajedničkih ciljeva. U tom slučaju politička moć konstruira ciljeve, a ekonomska moć omogućuje uvjete provedbe tih ciljeva. One ne mogu biti neovisne jedna od drugoj iako se tako često prikazuju. U doktrini liberalne demokracije političko pitanje više nije zajedničko, nego preferencijsko. Politička dužnost izvire iz zaštite vlastitih interesa društvenih aktera u odnosu na ostale, a uloga države se svodi na pružanje minimuma osiguranja osobe i vlasništva od povrede drugih. Politička dužnost ostaje na sferi individualnih moralnih prosudbi. Zbog svoje apstraktnosti, pravo je u stanju izjednačiti sve građane i poništiti njihovu društvenu pozadinu. Jednakost pred zakonom nije isto što i socijalna jednakost tj. jednakost šansi. Ideal demokratske zajednice bi trebao omogućiti svim pojedincima jednakost šansi za samoostvarenje unutar političke zajednice.

Liberalni teoretičari nastoje odbaciti koncept zajedničkog dobra i vrijednosti – izuzev liberalnog poimanja slobode, jer vjeruju će drugačiji pristupi dovesti do različitih represivnih

režima koji će u ime zajedničkog dobra žrtvovati pojedinačnu slobodu – zbog osnovne pretpostavke o porivu za apsolutnom moći. Također, postoji liberalni strah od postojanja vječne istine i ideološke obojenosti. Sve političke doktrine su u svojoj osnovi ideologije zbog svojih tumačenja ljudske prirode, političke zajednice i normativnih vrijednosti. Ne postoji ideološka nepristranost čak ni u slučaju liberalizma. Liberalne demokracije se suočavaju s demokratskim deficitom i političkom apatijom zbog potrebe otklanjanja pitanja od zajedničkog interesa s dnevnog reda u ime očuvanja pojedinačne slobode pojedinca i privatnog vlasništva. Ovdje se nalazi *catch-22*⁵⁷ liberalne demokracije. Formuliranje političkih ciljeva i zajedničkih vrijednosti nije neutralan čin, koji ovisi i o onome tko ga formulira. Na temelju zajedničkih vrijednosti i ciljeva dolazi do žrtvovanja individualnih preferencija, ali apsolutiziranjem individualnih prava i tržišnih mehanizama dolazi do gubitka zajedničke perspektive i društvene odgovornosti. Temelj svake političke zajednice nalazi se u minimalnom konsenzusu različitih društvenih i kulturnih skupina koje zahvaća. Liberalna demokracija omogućuje koegzistenciju njenih zagovaratelja, protivnika i onih indiferentnih. To je njena najveća prednost, ali izvori njenih unutarnjih kriza – u sferi preraspodjele društvenog bogatstva i nedostatak zajedničkog političkog cilja njezinih građana. Smisao konstrukcije političkog identiteta se zasniva na stvaranju političke zajednice utemeljene na zajedničkim vrijednostima i interesima. On omogućuje hijerarhijsku i horizontalnu koheziju pripadnika različitih društvenih skupina, te nudi perspektivu suživota zajednice u ostvarivanju njenih osnovnih normativnih polazišta koja se nalaze u zajedničkoj koncepciji dobra. Za liberalnu demokraciju je specifično da briše koncepciju zajedničkog dobra koje preobražava u pojedinačne koncepcije dobrog života iz kojih ne proizlazi politička dužnost prema pripadnicima drugih društvenih skupina u okviru političke zajednice.

Za politički život u liberalnim demokracijama je karakteristično neposredno povećanje intenzivnosti u različitim prijenosnicima znanja (javno mnijenje, mediji i eksperti) koji za posljedicu usmjeravaju pojedince prema privatnim ciljevima, materijalnom prosperitetu i

---

⁵⁷ Bilo bi nespretno prevesti kao kvaka-22, tako da je termin ostalo u izvornom značenju. *Catch-22* označava paradoksalnu situaciju iz koje pojedinac ne može pobjeći zbog kontradiktornih pravila. Sam pojam je prvi put spomenut u istoimenom romanu Josepha Hellera o pilotu koji je zatražio psihološku evaluaciju zbog potrebe da ga se proglasi ludim u nadi da ne treba izvršavati opasne misije, ali ako samoinicijativno zatraži psihološku evaluaciju znači da je zdrav – i samim time nije lud, čak i da je lud.

individualnoj sreći. Klasični politički teoretičari su naglašavali važnost uspostave demokratskih institucija kao jamca demokratskog procesa, ali demokratski procesi uključuju i običajnost i krizu liberalnih vrijednosti koje pogađaju državu i društvo, a kao posljedicu ostavljaju privatna carstva pojedinačnih užitaka koja lutaju u zajednici praznine.

8. Zaključak

U radu smo opisali na koji se način politički identitet može povezati s političkom doktrinom na temelju njegove ideološke normativnosti. Političke doktrine se mogu nezavisno proučavati kao jedinice analize koje sadrže skup osnovnih ideja o prirodu su-odnošenja članova političke zajednice utemeljenu na osnovnim vrijednostima i koncepciji dobrobiti. Svaki politički identitet u sebi nosi normativnu i vrijednosnu komponentu koja se manifestira u pristupu prema mehanizmima rješavanja sukoba (reformski ili nasilni obrat) i određivanju granice političke zajednice. Teorijski pristup političkom identitetu uočava kompleksnog njegovog definiranja i određivanja, ali omogućuje sistematsku analizu koja omogućuje specifično tumačenje političkog u okviru političkih doktrina – od njihovih osnovnih vrijednosti do formalnog uređenja političke zajednice. Navedeni teorijski model se može primijeniti u proučavanju specifičnih demokratskih i nedemokratskih oblika vladavine u kojima se definira osnovni skup vrijednosni skup i njihova normativna dalekosežnost u realnim okvirima.

Konstrukcija političkog identiteta se istovremeno odvija na nekoliko planova, a najvažniji je proces internaliziranja vrijednosti u osobne preferencije motive, a za to su karakteristična dva mehanizma: mehanizam konformiranja/prepuštanja i mehanizam klarifikacije/suočavanja. Također, procesom socijalizacije se prenosi specifična percepcija su-odnošenja koja je karakteristična za tumačenje prirode odnosa pojedinca s drugim pojedincima i društvenim akterima. Ustanovili smo realistično i idealistično poimanje su-odnošenja iz kojih proizlaze različiti tipovi društvenog djelovanja. Za realistično poimanje su-odnošenja je karakterističan ciljno-racionalni tip djelovanja iz kojeg proizlazi etika odgovornosti, dok je za idealističko poimanje su-odnošenja karakterističan vrijednosno-racionalni tip društvenog djelovanja koji je utemeljen u etici uvjerenja. Navedena tipologija nam je omogućila izvođenje političke dužnosti koji je ključan za određivanje kriterija socijalne odgovornosti političke zajednice – načelima ispravljanja socijalnih jednakosti. Ovaj rad je bio usmjeren u pružanju teorijske baze za

tumačenje političkih pokreta, ideologija i prakse utemeljene na njihovom vrijednosnom utemeljenju odnosa pojedinca naspram ostalih društvenih aktera u političkoj zajednici. Na primjeru analize liberalne demokracije ustanovili smo problematiku potrebe redefiniranja političke zajednice kao nastojanja oko zajedničkih ciljeva i vrijednosti.

9. Literatura

Barry, B. (2006) *Kultura i jednakost* : egalitarna kritika multikulturalizma, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk

Castells, M. (2002) *Moć identiteta*. Zagreb: Golden Marketing

Cerutti, F., ed. (2006) *Identitet i politika*, Zagreb : Politička kultura

Conesa, P. (2012) *Proizvodnja neprijatelja ili Kako ubijati mirne savjesti*, Zagreb : TIM press

Cottam, M., Dietz-Uhler, B.; Mastors, E.M.; Preston T. (2010) *Uvod u političku psihologiju*, Mate : Zagreb

Aristotel (1970) *Politika*, Beograd: Kultura

Đurić, M. (1964) *Sociologija Maxa Webera*, Zagreb. Matica Hrvatska

Goffman, E. (2000) *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*, Beograd : Geopoetika

Anderson, B. (1990) *Nacija : zamišljena zajednica : razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, Zagreb : Školska knjiga

Kalanj, R. (2008) *Modernizacija i identitet*, Zagreb: Politička kultura

Kalanj, R., (2010) "Identitet i politika identiteta ", u: Budak, N. ; Katunarić, V. (ur.), *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo: Pravni fakultet, Zagreb, str. 117-133

Kale, E. (1999) *Hrvatski kulturni i politički identitet*. Osijek-Zagreb-Split: Pan liber

Kant, I. (2000) *Pravno-politički spisi*, Zagreb: Politička kultura

Katunarić, V. (2003) *Sporna zajednica – novije teorije o naciji i nacionalizmu*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk

Larsen, R.J; Buss, D.M. (2008) *Psihologija ličnosti*. Naklada Slap: Zagreb

Machiavelli, N. (1998) *Vladar*, Zagreb: Nakladni zavod Globus

Mead, G.H. (2003) *Um, osoba i društvo sa stajališta socijalnog biheviorista*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk

Meyer, T. (2009) *Identitet Europe : Jedinstvena duša Europske Unije*, Beograd : Albatros plus : Službeni glasnik

Mikel, A. (ur.) (2002) *Identitet i nasilje*. Biblioteka XX vek : Beograd

Neumann, F. (1974) *Demokratska i autoritarna država*, Zagreb : Naprijed

Nozik, R. (2003) *Anarhija, država i utopija*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk

Parekh, B., (2008) *Nova politika identiteta : politička načela za međuvisni svijet*, Zagreb: Politička kultura

Penin L.A.; Cervone D.; John, O.P. (2008) *Psihologija ličnosti*. Školska knjiga : Zagreb

Primorac, I. (2006) *Patriotizam*, Zagreb: Kruzak

Puhovski, Ž. (1975) *Interes i zajednica*, Zagreb : Liber

Ravlić, S. (2003) *Suvremena političke ideologije*, Zagreb: Politička kultura

Raunić, R. (2005) *Pretpostavke liberalnog razumijevanja čovjeka*, Zagreb : Hrvatsko filozofsko društvo

Rawls, J. (2005) *A theory of justice*, Cambridge ; London : The Belknap Press of Harvard University Press

Reisman, D., (2007) *Usamljena gomila : studija o promeni američkog karaktera*, Novi Sad : Mediterran Publishing

Rousseau, J.J (2012) *Društveni ugovor ; O podrijetlu i temeljima nejednakosti među ljudima*, Zagreb : Feniks knjiga

Schmitt, C. (2007) *Politički spisi*, Zagreb: Politička kultura

Schelling, F.W.J (1985) *O bitstvu slobode*. Cekade : Zagreb

Simmel, G. (2001) *Kontrapunkti kulture*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk

Taylor, C. (2011) *Izvori sebstva – Razvoj modernog identiteta*, Zagreb : Naklada Breza

Vujčić, V. (1993) *Politička kultura i politička socijalizacija*, : Zagreb, Alinea

Vujčić, V. (2008) *Politika i kultura*, Zagreb: Politička kultura
Waltz, K.N. (1998) *Čovjek, država i rat*, Zagreb : Barbat
Weber, M. (1999) *Vlast i politika*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk
Weber, M. (2006) *Politika kao poziv*, Zagreb : Naklada Jesenski i Turk
Zakaria, F. (2012) *Budućnost slobode – liberalna demokracija u zemlji i inozemstvu*, Zagreb :
Fraktura